

Ը

Սենտրոփոպական Ֆախրնիադուլիան և Կե-
ղափոսութիւն : — Սուսնին ու արեւուն ձգու-
ղութիւնը ինչպէս ծովուն վրայ նոյն-
պէս ալ մթնոլորտին վրայ ազդեցութիւն
ունի . ուրեմն պէտք է որ մթնոլորտն
ալ մակընթացութիւն ու տեղատու-
թիւն ունենայ : Սենք մթնոլորտին
այս ուղիւնոսին յատակը գտուելով չենք
կրնար տեսնել անոր մակերեւութին վը-
րայ եղած փոփոխութիւնները . սակայն
կրնանք ծանրաչափին վրայ օդին տուած
ճնշումներէն նշաններ տեսնել, եթէ
այն երեւոյթն ըստ բաւականին զօրաւոր
ըլլայ այս նշաններն առաջ բերելու :
() Դին ճնշումը կ'աճէր՝ երբ մակըն-
թացութիւն է, կը նուազէր՝ երբ տե-
ղատութիւն է : Բայց այս երեւոյթը
շատ տկար է, և չկրնար զգալապէս,
գոնէ մեր կլիմայից տակ, ծանրաչափին
վրայ այս շրջանաւոր փոփոխութիւննե-
րը պատճառել : () Դը ցամաքներէ պար-
փակուած չէ ինչպէս է ծովերուն ջուրը,
և միօրինակ կերպով կը պատէ հողա-
գրնտին չորս կողմը . որով մթնոլորտա-
կան մակընթացութիւնը չկրնար այն
մեծ բարձրութեանն ելլել, որուն կը
հասնի երկրիս երեսն ասդին անդին
ծովուն մակընթացութիւնը՝ տեղեաց
պարագայիցն համեմատ : () Դին մակըն-
թացութեան ու տեղատութեան բար-
ձրութեանը մեծագոյն տարբերութիւ-
նը չկրնար աւելի ըլլալ քան ինչ որ հա-
շիւը ջրոյն համար կը գտնէ, ենթա-
դրելով որ ջուրն ալ ազատ համարձակ
բոլոր հողագունտը պատէ : Չխաբու-
ինք այս մտածութեամբս թէ օդը ջրէն
շատ աւելի թեթիւ ըլլալով, պէտք է որ
ձգողութեամբ օդն աւելի բարձրանայ
քան թէ ջուրը : Ձգողութիւնը միշտ
զանգուածոց համեմատ կը ներգործէ,
ուստի օդ ըլլայ, ջուր ըլլայ, և ուրիշ
ինչ և իցէ հոսանուտ ըլլայ, ձգողու-
թեան ազդեցութիւնը պէտք է նոյն
մեծութիւնն ունենայ . որովհետեւ թե-
թիւ հոսանուտ մը թէպէտ նոյն տա-

րածոյն ունենայ, թեթիւ ալ կը ձգուի :
Եւ որ համար լուսնի ծննդեան ու լրման
ժամանակ տեղւոյ մը մթնոլորտական
սիւնակին բարձրութիւնը կրնայ առ
առաւելն իբր 0.74 մէդր տարբերիլ :
Եւ օդին բարձրութիւնը մէկ մէդր
աճելով, երկրիս մակերեւութին մօտ,
ծանրաչափին բարձրութիւնն ալ հա-
զիւ թէ հազարորդամեդրին տասնե-
րորդ մասամբ կը տարբերի . ուրեմն օ-
դին մակընթացութեամբն ու տեղա-
տութեամբը ծանրաչափին վրայ պատ-
ճառուած ճօճումներն այնպէս մանր
են՝ որ կարելի չէ զանազանել զանոնք
աւելի մեծ անկանոն փոփոխութիւն-
ներէն, որ մեր լայնութեանց տակ
մթնոլորտին մէջ ուրիշ պատճառներէ
կը գրգռուին : Հասարակածին տակ,
ուր այս անկանոն փոփոխութիւնները
նուազ են կամ ամենեւին չեն պատա-
հիր, վերջերս դիտուեր է որ երբ լու-
սինը միջօրէէն կ'անցնի՝ ծանրաչափին
բարձրութիւնը հազարորդ մասամբ բը-
թաչափի տարբերութիւն մը կ'առնու,
քան երբ լուսինը հորիզոնին վրայ կը
գտուի :

Միտումն :

(Հարունակութիւն և վերջ . Տես երես 198)

Կարենք մէյմը երեւակայութիւն-
ներնուս դիմացը ալեւոր և գեղեցիկ ծե-
րունի մը որ յետ բազմադիմի վշտաց և
անձկութեանց՝ և կուրութեամբն ալ
երկրաւոր առարկայից հաճոյքէն զըր-
կուած կը փնտռէ իրեն հանգիստ մը օ-
տար հորիզոններու տակ՝ ուր բնութե-
ձայնը տխուր ներգաշնակութեամբ մը
հնչեցնէ իրեն մահկանացու կենաց
վերջին ժամերը : Եւս տեսարանս կը
ներկայացնէր Սիւտովն իր այցելուացը՝
առանձնութեան սենեկի մը մէջ, որուն
խորին լուծիւնը, ծերունւոյն երկայն
հառաչանքներէն միայն կ'ընդհատէր :
Սպիտակ հերացը տակ կը ցոլանար աշ-
խոյժ ու եռանդուն դէմք մը որ կենաց

երկրորդ ծաղիկն է : Խորշոմեալ ճակատն ու այտերը կենդանի գոյնով մը նկարուած՝ ի պատկառանս և ի կարեկցութիւն կը շարժէին իր ազգայինները՝ որոնք այնչափ անիրաւած էին իրեն դէմ, և դեռ ևս չէին ճանչնար այսպիսի մարդու մը յարգը, որուն ամենափոքրիկ յիշատակն ալ անգամ իրենց փափաքելի պիտի ըլլար ժամանակ անցնելէն ետքը . բայց ատենը հասեր էր և Սուսայն Լիզգիոյ կը պատրաստուէր իր մահկանացու մարմնէն բաժնուելու :

Լիտանեացը յետին չքաւորութիւնը թէպէտ ոչ սակաւ վիշտ էր իրեն, բայց կը մտիթարուէր իր դստերացը արթուն և խնամփա աշխատասիրութիւնը տեսնելով, որոնք իրենց ձեռագործովը զինքը կը հոգային . և շատ աւելի գոհ էր այս աղքատին պարէնին՝ քան Վրոմուէլի արքունեաց ճոխութեանը, ուր երբեմն անչափ զեղխութեամբ կը մաշէր իր անգին կեանքը : Կը պատմէն թէ երբեմն ան աստիճան ստակի նեղութիւն կ'ունենային իր դստերը, որ իրենց հօրը ձեռագիրները գողնալով կը ծախէին ու եկած ստակով պիտոյքնին կը հոգային, ու այն ընդարձակ գրատունը որ լի էր պիտանի գրքերով քիչ քիչ ծախելով պարսպ մնացեր էր :

Երեւակայութիւնը, հանձարն ու գըթասէր բարբը՝ որոնք մարդու մը երկարատեւ պատանեկութիւնքն են՝ Սիլտոմի վրայ անջինջ տպաւորուած էին մինչև ցյետին ծերութիւն : Եւսն ու վսեմ էր իր ծերութիւնը, բայց ոչ մեղամաղձոտ . իր խորունկ և լուսէ զրկուած աչքերը կը նմանէին այն ինչ շիջեալ հրդեհի մը, որ քերմաջերմ մոխրոյն տակ թափուն կը մնայ՝ զոր եթէ գըրգռես, զօրաւորագոյն ևս կը սփռէ իր բոցոյն զօրութիւնը . իսկ դողդոջուն ու բեկբեկ ձայնը երաժշտական գործիքի մը փոփոխ ելեէջներուն պէս ներդաշնակութիւն մը կը ձևացընէր գորովական՝ մանաւանդ երբոր երգելու ըլլար, որովհետև բնութիւնը այս ձիւքս ալ չորհած էր իրեն : ()րուան մէջ շատ անգամ դստերը բազուկը յենած իր

ծաղկազուարճ պարտիզին մէջ ժուկու գար, և յանկարծ հովանաւոր ծառի մը տակ կանկ առնելով յանպատրաստից կը բանաստեղծէր, բնութեան գաղտնեացը թելերուն յարմարցնելով իր բանաստեղծական քնարը, որոնք շուտ մը գրի կ'անցուէին : Լիտոմի իր Կոյն Հոմերոս ըսուած երգերը, որոնք բանաստեղծութեան ճշմարիտ օրինակներ սեպուած են : Կորուստ Գրախտի երրորդ Գրքին սկզբնաւորութիւնն ալ որ առ լոյսն ուղղած է, առաւօտ մը արշալոյսի միջոց նոյնպէս պարտէզը՝ երեսն առ արեգակն հաստատած յօրինած է այնպիսի վառ վռուն երեւակայութեամբ որ դիւցազներգութեանը ամենէն հիանալի կտորներէն մէկն է :

Բանաստեղծիս վերջի վայրկեաններուն վրայ ամենեւին որոշ տեղեկութիւն մը չունինք, միայն այս յայտնի է որ առանց հիւանդութեան մը խաղաղ ու զուարթ կերպով մեռաւ իր 60 տարուան հասակին մէջ, 1674 նոյեմբերի 16ին :

Եւսն՝ որոյ մահկանացու շունչը ոգին էր Լիզգիոյ, լին մոռացութեան մը մէջ թաղուեցաւ մահուընէն ետեւ, միայն իր ընտանիքը չորհապարտ երախտագիտութենէ շարժեալ անշուք թաղում մը տուին Սիլտոմի մարմնոյն՝ դնելով զինքը իր հօրը քով Լէն-Կիլ եկեղեցւոյն մէջ, առանց վերտառութեան և առանց արձանագրի՝ թշնամեաց վրէժխնդրութենէն վախնալով . բայց գերեզմանը չմոռցուեցաւ, ու հիմա պանծանօք կը փառաւորուի իր ազգայիններէն :

Բայց այս մեծահանձար մարդուս մահուանը հետ մեր խօսքերնուս ալ վախճան տալէն առաջ, համառօտ տեսութիւն մը կ'ուզենք ընել կորուստ Գրախտի դիւցազներգութեանը վրայ, որուն աշխարհաքարոզ համբաւը և մեր մամուլներէն մօտերս տպագրութեամբ հրատարակիլը՝ արդէն ծանօթ ըլլալով ամենուն, հարկաւ պէտք կ'ըլլայ ըսել անգղիացի դիւցազներգակիս ինչ բանե-

րու մէջ թերանալը, և դարձեալ իրեն
այն կատարելութիւնները որով անմա-
հապաճ է:

Ըստ հասարակաց կարծեաց Սիլ-
տովն այնպիսի հանձար մըն էր որուն
միայն հոմերի լեզուն ու կլիման կը
պակսէր: Ինքը առաջինը եղաւ ու օ-
րինակով ցրցուց՝ թէ ինչպէս կրօնքը
հանձարոյն վսեմական նոր փայլ մը
կուտայ՝ բարձր ու երկնային շնչմամբ
մը ոգեւորելով: և ըստ հանձարեղ խոր-
հրդածութեանն Լատիսընի՝ «Եթէ
Վրախտին կորուստը, կ'ըսէր, դիւցազ-
ներգութիւն չկոչենք, անտարակոյս
կրնանք անուանել զայն Ասորոս-
թաքին քերդութիւն»: Եւ յիրաւի վառն
զի Սիլտովնի դիւցազնը է նոյն ինքն
Լարարիէն բնութեան և Վրախտն եդե-
մական: Շատերը ստգտանեցին զՍիլ-
տովն իբր թէ իւր քերդութիւնը շատ
տեղ հետեւութեամբ գրած ըլլայ և
տեղ տեղ ալ ինչուան օրինակած: Եւս
կարծիքս թէպէտ և տեղիք չունեցաւ
Լնդդիոյ մէջ, բայց այս ստոյգ է թէ
Սիլտովն որուն միտքը անբաւ ընթերց-
մունքով ճոխացած էր, իր քերդու-
թեանը մէջ շատ տեղ նշմարանք մը կու-
տայ հետեւողութեան, և կամ թէ ը-
սենք յիշեցնել կու տայ այլ և այլ մա-
տենագրաց մասնական կտորները: Եւ
ինչպէս հոմերոսի մէջ բնական իրաց
եզական ճանաչողութիւնը կը տեսնենք
որոնց մէջ կը ճոխանայ և կը գերազան-
ցէ զբնաւս, այսպէս ալ Սիլտովնի վը-
րայ սուրբ գրոց խորին հմտութիւնն և
ուսումնական մակացութեանց ընդար-
ձակ գիտութիւնը կը տեսնուի՝ որոնց
մէջ շատ անգամ անընտրողաբար և ան-
ճաշակ կ'ընկղմի՝ ձանձրանալի ընելով
մեզի անոնց ընթերցումը: Բայց նոյն
խիւստանց մէջ ալ ստեղծական հանձար
մը կը ցոլանայ, և տաղաչափութեան
փոփոխ ու նորագիւտ ըսուածքը որ շատ
դժուարին է այսպիսի երկայն քերդու-
թեան մը մէջ ըստ կարի ախորժելի ը-
նելը՝ առանց նուաստանալու, ցոյցք են
Սիլտովնի անխոնջ ու զօրաւոր մտացը:

Բայց անդրադարձութիւն մը ընե-

լով հոստեղս, կը տեսնենք՝ որ երբեք
հանձար մը այսպիսի վսեմ ու դժուա-
րին նիւթ չէր ընտրած վրան երկասի-
րելու, որուն մէջ Սիլտովնի վախճանը
ոչ էր ազգ մը և դիւցազն մը ներկայա-
ցնել, այլ ամբողջ մարդկութեան օե-
րունդը, որոյ նմանը ուրիշ դիւցազներ-
գութեանց մէջ չենք տեսներ: Բայց այս
ալ պէտք է խոստովանիլ որ Սիլտովն իր
երեւակայութե լիութեամբը, քան զա-
մէն դիւցազներգակ բանաստեղծ ան-
փոյթ եղած է այս տեսակ քերդու-
թեան սահմանեալ կանոնները ճշդիւ
պահելու, զոր յանդիման կ'ուզէ պաշտ-
պանել Լատիսըն՝ Սիլտովնի մեծ ջա-
տագովը: Կորուստ Վրախտին եզակա-
նութիւնն ու յարգը ասոր վրայ կայա-
ցած է որ ամենեւին անօրինակ է իր տե-
սակին մէջ, անանկ որ մինչդեռ ուրիշ
դիւցազներգութիւնք խառնեւեւակայա-
կան ու պատմական դէպքերով ճոխա-
ցած են՝ Սիլտովնինը ընդ հակառակն
բոլորովին երեւակայական է, մանաւանդ
թէ անոր ևս քան զերեւակայութիւն .
վառն զի բանաստեղծը բնական բաներն
և մեզի ծանօթ առարկայները նկարա-
գրելու ժամանակ պէտք էր ծնունդիւ ե-
րեւակայութե դիմէր՝ ուսկից էր բոլոր իր
աղբիւրը: Եւս տեսակ մտաց ծնունդը
կը նմանի, ինչպէս ինքը գեղեցիկ կեր-
պով կը նկարագրէ, Սադայէլի տիեզե-
րաց անբաւութեան մէջ ըրած ենթա-
դրեալ արշաւանքին: Եւրեմն այսպիսի
ձեռնարկութիւն մը որչափ որ բարձր
ու գերազանց ըլլայ յինքեան, բայց խոս-
տովանելու է միանգամայն որ շատ ան-
կատարութեանց ալ ենթակայ է, ինչ-
պէս որ ի փորձոյ տեսնուեցաւ: որով
հետեւ խիտ առ խիտ յափշտակիչ գե-
ղեցկութեց հետ ունի նաեւ մեծամեծ
պակասութիւններ Սիլտովնի Վրախ-
տին կորուստը, որոնք կ'իրթ ախորժա-
կի մը առջև առապարուտ և ամայի փո-
սեր կը տեսնուին: Բայց Սիլտովնի
քերդութիւնը չնմանիր Ելքսբիւրի
կաշկանդեալ, բռնազօս ու չափազանց
ստորին իմաստներու զեղխութեանը,
մանաւանդ թէ իր խորին հմտութեա-

նը և նիւթոյն բոլորովին երեւակայա-
կան ըլլալուն պատճառաւ անհարթու-
թեանց միւս ծայրը կ'անցնի : Աւ ինչ-
պէս Շէքսպիրին մէջ կը տեսնուի տը-
գիտութիւն և նորահնար գիւտեր՝ բո-
լորովին արուեստէ դուրս , ընդհակա-
ռակն Սիլտովն իր գիտութեամբն և
արուեստովը կը զեղխի . ու շատ ան-
գամ մարդկային մտաց ասպարիզէն ան-
դին անցնելով՝ կարգէ դուրս մտածու-
թիւններ մէջ կը բերէ ընդդէմ պար-
զութեան և գեղեցիկ ախորժակի : Ա-
ւելցընենք ասոնց վրայ նաև ուրիշ շատ
մը չափազանց ճոխութիւններ , անբնա-
կան ենթադրութիւններ , աշխարհա-
գրական և դիցաբանական ձանձրացու-
ցիչ մասեր , աստ և անդ յանկարծական
զուարճախօսութիւններ , բնաբանական
այլ և այլ անդրադարձութիւններ և
բացատրութիւններ , և տեղ տեղ ալ
քերդողական աշխուժի պակասութիւն .
ահա ասոնք են՝ որոնք ստուեր մը կը
բերեն Սիլտովնի հանձարոյն և կը
նուաստացընեն իր քերդութեանը յար-
գը՝ մինչդեռ սկզբնաւորութեանը մէջ
ընթերցողաց միտքը կը յափշտակէ :
Վարձեալ դիւաց ժողովքի նստիլը ծագ-
րական գիւտ մըն է , ինչպէս նաև հրեշ-
տակաց երկինքը թնդանթնեքով ը-
րած պատերազմը , և հօր Մտուծոյ
կարկինով տիեզերաց սահմանը որոշելը ,
դիւաց օձի կերպարանք մտնելը՝ և այլն ,
որոնք բոլորն ալ անբնական և զարտու-
ղի մտածութիւններ են : Վրանապէս
տեղ տեղ իմաստական ճամարտակու-
թեամբ կ'աստուածաբանէ ձանձրալի
ու անհասանում խօսակցութիւններով ,
մանաւանդ երկու յետին գրքերուն մէջ ,
թէպէտ և պակաս չըլլան գեղեցիկ ու
վառվռուն կտորներ : Այս Վեր քան
զամենայն՝ կը պակսի Սիլտովնի քեր-
դութեանը մէջ ուրիշ բան մը , այնպի-
սի բան մը՝ զոր բնութիւնը հունաստա-
նի և Ռատիոյ բախտաւոր հանձարնե-
րու միայն պարգևած է , նման այն պայ-
ծառ և քաղցրաշունչ երկնքին որուն հո-
վանաւորութեանը տակ պահպանուած
են : Ընդհակառակն Սիլտովնի քնարը

կէս մը երբայական ոճի անհարթու-
թեան և կէս մ'ալ հիւսիսային ցրտա-
շունչ երկնքին տխուր հորիզոններէն
տկարանալով՝ փոխանակ փափուկ ու
քաղցրախորժ ներդաշնակութեան խուլ
արձագանգ մը միայն կ'արձըկէ :

Այս այս անձաշակ և խուլ արձա-
գանգին հետ մէկտեղ ինչպիսի յափըշ-
տակիչ մասեր չեն ներկայանար մեզի .
որուն արևելեան ճոխաբանութեանը
վրայ դրոշմուած է եւրոպական յստակ
վայելչութիւն մը . և աւելի զարմանա-
լին այն է որ Սիլտովնի պէս վայրագ ու
վսեմ հանձար մը ինչպէս կրցեր է գողտր
ու փափուկ նկարագրութեանց մէջ գե-
րազանցել զյոգունս : Վրախտին նկա-
րագրութիւնը՝ իր քերդութեան սքան-
չելի մասերէն մէկն է՝ ուր բանաստեղ-
ծական ամենայն աշխարհ կը ցոլանայ ,
ճշմարիտ տիպ և ճաշակ նկարագրական
արուեստի : Այս Վրամայ ու Աւայի
քաղցր կենակցութիւնը , այն աստուա-
ծային ու անմեղ սիրոյ բոցը որ նոյն եր-
ջանկաւէտ տեղւոյն մէջ կը վայելին ,
բոլոր Սիլտովնի հանձարոյն նորագիւտ
զարդերն են , որոնց նմանը ոչ միայն
անգղիացի բանաստեղծից մէջ չգըտ-
նուիր , այլ և ոչ իսկ Սիրգիլիոս կրցեր
է իր Վիդեովը հաւասարիլ , ինչպէս
հոմերոսն ալ իր հարսանեկան սիրոյ
գեղեցիկ նկարագրութիւններովը : Հոս
Սիլտովնի ճարտարութիւնը՝ սէրը ա-
ռաքինութիւն մը դարձուցած է , և հեշ-
տութիւնը երկնային պարգևներէն մէ-
կը՝ զոր մարդս իր յանցանելովը կորսըն-
ցուց :

Ար համարձակինք հոստեղս վերջին
ճաշակ մ'ալ տալու մեր բարեսէր ըն-
թերցողաց , յորում հեղինակին վսեմ ու
գողտր մտածութիւնքը և թարգման-
չին ճարտարութեան յետին ճիգը յայտ-
նապէս կը տեսնուին . և է Աւայի՝ Վրա-
մայ իր ստեղծումը պատմելը : Հոս ար-
դարև կ'անմահանայ Սիլտովն . աշխարհ
բանաստեղծական , գողտր իմաստներ՝
վսեմութիւն անզուգական խիտ առ-
խիտ որ կը ներկայանան , քերդողական
արուեստին յաղթանակքն են :

Օ՛րըն զայն յիշեմ՝ ըստէս՝ յորում զարթեայ նախ ի քընոյս
Հանգուցեալ ի ծաղկունս ընդ հովանեաւ եւ զարմացեալ :

Ինգէտ թէ զինչ էի եւ ուր , ուստի եւ իբր ածեալ յայն վայր :

Ոչ հեռի անտի խոխոջ ջուրց վըտակաց բըղխէր յայրէ

Եւ ծորանքըն ծաւալեալ ծով սըփուէին լայնակայլակ

Խաղաղիկ յըստակ եւ ջինջ իբրեւ զերկնի մաքուր պարզուած :

Խմ անդըր հետեւեալ անփորձական ինչ խորհըրդիւ՝

Օ՛ղալար ափամբն ընկողմեցայ հայել ի լիճն հարթ եւ վըճիտ

Որ յաչս իմ միւս եւս այլ իմն երեւէր երկրորդ երկինք :

Խոնարհեալ ի նկատել զիս , ահա կըշիւ ի հանդիպոյն

Կերպարան մի երեւեալ անդէն ի ջուրցըն ապակւոջ՝

Կարկառէր հայել յիս , յայնժամ ես յետս ընկըրկեցայ ,

Ինկըրկեցաւ եւ նա յետս . անդէն դարձայ ես սըխրացեալ ,

Սըխրացեալ դարձաւ եւ նա վաղվաղակի անդէն առ իս .

Խանդակաթ եւ սիրալիր ականողեայն հայեցուածովք :

Տակաւին աչքս անթարթափ յառեալ մնային ի նոյն պատկեր

Եւ հաշեալ մաշէի յունայնավար ցանկութենէ ,

Եթէ ձայն ինչ բարբառոյ չէր յիս ազդեալ օրինակ զայս .

“ Օ՛ր դուդ տեսանես , ո՛վ արարածըդ գեղեցիկ ,

Օ՛ր այդըդ տեսանես՝ դու ես , նա քեւ գայ եւ գընայ .

()՛ն զիմ հետ արի տարայց ըզքեզ ուր ոչ ըստուեր է սոսկ

Որ սպասէն քում գալըստեան եւ աղուական գըրգակցութեանդ :

Որում դուն ես պատկեր՝ վայելեսցես ի նոյն անբաժ ,

Սանկըտոյ հոյլ խուռներամ՝ քեզ նըմանոյ՝ տացես նըմա ,

Եւ անուն յորջորջեսցի քեզ նախամայր զարմի մարդկան :

“ Օ՛րնչ գոյր առնել քան գնալ ըզհետ՝ անտեսաբար առաջնորդեալ :

Տեսի զքեզ ընդ սօսեալ՝ հասակագեղ , վայելատիպ ,

Սակայն ինձ ոչ թըւեցար իբրեւ զփափուկ ջուրցըն պատկեր

Գեղաղէշ , սըրտացուցիչ ի շնորհ ուի սէր քաղցրախորժակ :

Եւ ընդ կրուկ նահանջիմ , դու զհետ պընդեալ ձայն արկանես .

Դարձիր , Եւս չըքնաղագեղ , դարձիր՝ յումմէ փախչիս ի բաց ,

Յորմէ փախչիսդ ես ծընեալ , նորա մարմին ես եւ ոսկերք :

Ի ծընունդ քո ես յիմմէ կողէ աստի ետու քեզ փոխ

Ի զմարմինդ եւ ըզկեանսդ , ի մերձաւոր սըրտիս մասնէ ,

Ի ինել միշտ ինձ կողակից , անմեկնելի քաղցր ըսփոփանք ,

Օ՛քեզ խընդրեմ , հոգւոյս հատոր , ըզկիսամասն իմ պահանջեմ : —

Ինուշակ քոյով ձեռամբըդ կալար զիմն , ընդ քեզ զիջայ .

Յայնմ օրէ գիտեմ քանի յաղթէ գեղոյ առնացի շնորհ

Եւ ըզգօն իմաստութիւն՝ որ ստոյգ միայնն է գեղեցիկ , —

Օ՛յայս խօսեալ ամենեցուն մօրս եւ աչօք խանդակաթեալ

Ի գութ ամուսնասէր ընդունական սուրբ հարսանեաց ,

Լ'նձկաբեկ զանձն հեղեալ ըզնախահարբն ի կէս փարի .
Պատարուն եւ մերկ լանջացն կէս՝ սքողեալ հերով իւրով
Որ ի գանգուրս ոսկեհիւս իջեալ ծրփեալ ծաւալանայր ,
Լըթեալ հանդիպէր հուժկու կրրծից առն իւրոյ
Որ հրաշացեալ ընդ գեղ նորա եւ'նդ անձնատուր վայելութիւնս
Վըմտեցաւ վըսեմական սիրով հանգոյն Օւս առ Հերա ,
Օւսմպս յորժամ բեղնաւորէ զծաղկատարափս Լ'հեկանի ,
Լը համբուրեաց սուրբ ողջունիւ ըզնախամօր կուսին շըրթունս :

Գիրք Դ, 414 :

Ս'իլտոյնի կատարելութիւններէն մէկն ալ է իր տեսարանները ստէպ ըստէպ փոփոխելը՝ որ ընդհակառակն ինչպէս որ հասու եղած են իմաստուն ընթերցողք՝ շատ դիւրին էր ձանձրանալի միակերպութիւն մը առնուլ այն նիւթն որ ըստ ինքեան պարզ և ցամաք էր : Ս'իլտոյն գոհ չըլլար պարզ նկարագրութեամբ մը անցնիլ Լ'ըսմայ և Լըւայի երկնային անմեղութեան վիճակը , իրենց փառացը վայելմունքը , անկուսին , դիւայ ընդդէմ Լ'ըսմային ապրտամբութիւնը . այլ իր հանձարոյն զօրութեամբը կը լայնէ զանոնք , նորա նոր գիւտեր ու պարագայներ կը յաւելու , և իր ճարտարարուեստ վրձինովը գունաւորելով՝ ախորժելի ու պայծառ տեսարան մը կ'աւանդէ մեզի . արժանի երկասիրութիւն արժանաւոր հանձարոյ : Վրախտին կորուստը արդարեւ ճշգրիտ նախագաղափար մըն է մարդկային զգացմանց և կրից . այնչափ աւելի՝ որովհետեւ որ բանաստեղծը իր կենացը մէջ պատահած դէպքերը ճշգրիտ նկարագրած է :

Ս'իլտոյնի խորին և թափանցող հանձարոյն ապացոյցներէն մէկն է նաև իր գեղեցիկ և բանաստեղծական աննման անդրադարձութիւնները զորոնք վսեմ ճարտասանութեամբ մը կը բացատրէ , և այս մասիս մէջ այն աստիճանի գերազանցած է որ կարծես թէ մարդկային հանձարը անկէ աւելի չէր կրնար բարձրանալ : Սատանային նկարագրութիւնն ալ բանաստեղծական արուեստի պարծանքներէն մէկն է :

Օջուար հանձարը բոլորովին իր

երեւակայութեանը թւերուն յենած , անառաջնորդ՝ ազատաքայլ թռչիլ կ'ուզէ , ծանր է իրեն հետևութեան լուծը և ծանրագոյն ևս ուրիշի բեռան տակ հեծելը . Ս'իլտոյն այսպիսի հանձար մըն էր : Ս'էկէն իր քերդութեանը սկիզբը մեծամեծ տեսարաններ կը պարզէ մեզի , կը բանայ երկնի ու երկրի անդունդները՝ որոնց տեսանելի խաւարին տակ կը ներկայանայ Սատանան հրալից ծովակի մը մէջէն՝ որուն լուսաւորութիւնը Հրեշտակապետին տեսութեանէն կը խաւարի : Շկայ բանաստեղծ մը որ այսպիսի սաստիկ տեսարանով մը սկսի իր քերդութիւնը : Լ'ըսմայն ու երկրորդ գրքերը նոյն ոճով կը շարունակէ , ետքը աւելի զարմանալի ու վսեմ տեսարան մը կը ներկայացնէ , որ է սատանայի տիեզերաց վհին մէջ ըրած ճանապարհորդութիւնը . հիանալի մտածութիւն : Լայց երբոր Վրախտին նկարագրութեան տեղը կը մօտենայ՝ հոն վսեմութեան ծայրը կը հասնի , և բանաստեղծիս երեւակայութիւնը կամաց կամաց պարզուելով փափկութեան մէջ կ'երթայ կ'ընկղմի : Լըթէ Վիւցազներգութեանը հետեւեալ մասերը նոյն ուժով շարունակուելու ըլլային , արդարեւ հանձար մը ասկէ աւելի գերազանց երկասիրութիւն մը ծնած չէր ըլլար . բայց դժբաղդաբար նոյն կրակը կը սկսի տկարանալ , բանաստեղծական աշխուժը կը թուլնայ . և թէպէտ տեղ տեղ նորէն կ'արծարծի , այլ ի զուր :

Տեսանք ինչուան հիմա Ս'իլտոյնի յաղթանակները , իր հանձարոյն ազդու ներգործութիւնը , մատենագրա-

կան և քաղաքական շքեղ ընթացքը... բայց Սիլտոնը ըսելով արդեօք սրտերն իս իրեն կը գրաւուի... Բրդարե բարեբաղդ են անոնք՝ որոնք իրենց փառացը հետ արտասուալ կաթիլ մ'ալ ստացեր են. այն ատեն իրենց փառքը մեր սրտին մէջ անջինջ կը տպաւորուի, և այն է բանաստեղծի մը ստոյգ և տեւական անմահ հուծիւնը:

Պաշառ-ռնգեղջիւր:

Ընուծեան սովորականէն դուրս ցուցրցած արարածներէն մէկն ալ կրնայ սեպուիլ իրաւամբ Պաշառ-ռնգեղջիւր ըսուած թռչունը՝ իր կտուցին մեծութեանն համար: Եւ թռչունս թէպէտ շատ նուազած է հիմա, բայց տակաւին կը գտնուի Վիլիկէ և Վմերիկա: Պաշառ կտուցը այնպիսի դիրքով մը հաստատուած է գլխին վրայ՝ որ կարծես թէ իր կերակրիկը ծամելը աւելի դժուարացրնելու համար եղած է:

Եւ թռչունիս գլուխը համեմատութեամբ որչափ որ պզտիկ է, ընդհակառակն կտուցն ալ այնչափ աւելի տգեղ, խոշոր ու կորած է. և այն աստիճանի տկար որ հազիւ իր աւարը կրնայ խածնել, որովհետեւ այնչափ աւելի ծամելաց կարողութիւնը կը տկարանայ, որչափ որ զօրութեան կեդրոնէն հեռու կ'իյնայ. երկայն լծակի մը նման որ այնչափ անզօր կ'ըլլայ, որչափ որ իր կեդրոնական կէտէն կը հեռանայ: Եւ օրինակս շատ ճիշդ կը տեսնուի աս թռչունին վրայ: Սիլտոն կտուցին ծայրը կրնայ ծառայեցրնել. որովհետեւ ինչուան հոն արդէն կտուցին երկու շրթոնքները անանկ անհաւասար և անպատշաճ են իրարու որ ճիշդ մէկգմէկ չեն շօլափեր. և անանկ կակուղ և դիւրաբեկ են որ ամենաթեթեւ հարուածէ մըն ալ կրնան բեկանիլ կամ վիրաւորուիլ. այնպէս որ խեղճ կենդանին չկրնար բան մը ուտել՝ առանց կտուցին մէկ կամ միւս կողմը հարուածելու. զորն որ քիչ

մը ատեն գործածելէն ետեւ բոլոր օրը ալ անկարող կ'ըլլայ ուրիշ բան ծամելու, որովհետեւ կը բռնաւայ ու կը խսնդարի կտուցը, նման դանակի մը բերնին աւրուելուն:

Եւս անկատարութիւնները ըստ բաւականին նուազ կ'ըլլային թէ որ կտուցին համեմատ ստուար լեզու մըն ալ ունենար. բայց խեղճը անկէ ալ զուրկ է, և ընդհակառակն խիստ պզտիկ ու կարճ լեզու մը ունի՝ որով և սովորական լեզուաց գործողութիւնն անգամ չկրնար ընել. և փոխանակ օգտի աւելի ևս արգելք կ'ըլլայ բերնին մէջ:

Վենդանոյս վերին ծամելաց վրայ կը բուսնի եղջերային գոյացութիւն մըն ալ որ ութ բռնամատ երկայնութիւն և չորս ալ լայնութիւն ունի արմատին կողմը, որ քիչ մը առջևով երկրնալէն ետքը՝ դէպ 'ի վեր կը ցցուի ռնգեղջիւրի եղջիւրին պէս, որով կտուցը՝ որ արդէն տկար է իր հարկաւոր գործողութիւններն անգամ կատարելու համար, աւելի կ'անկարողանայ երբ աս ալ վրան կը ծանրաբեռնի առանց ուրիշ կողմանէ կտուցին նպաստ մը աւելցրնելու:

Պաշառ-ռնգեղջիւրին երկայնութիւնը գլխէն մինչև պոչին ծայրը երեք ոտքէն աւելի է. իր կազմութեանը մէջ քանի մը նմանութիւններ կը տեսնուին ագուակին հետ, և մասնաւորապէս իր փետուրներուն վրայ՝ որոնք փայլուն ու սեւ են. միայն պոչին չորս կողմը ճերմակ վերջաւորով զարդարուած է, որ բոլորովին տարբեր երևոյթ մը կուտայ փետուրներուն: Յօնքը և արտեւանունքը սեւաւ և տափակ են, իսկ ոտքերն և մատուրները երկայն և թուխ թեփերով ծածկուած: Ինչուան հոս աչքի տգեղ երևնալու բան մը չենք տեսներ Պաշառ-ռնգեղջիւրին ոչ կազմութեան և ոչ իր միակերպ գոյնին մէջ: Բայց իր կտուցին և անոր վրայի հանգրիճաճ եղջիւրին գալով կը տեսնենք որ նոր տեսակ, այլանդակ ու տգեղ բան մըն է: Երեսին բոլոր ստորին մասը ծածկուած է այս կտուցովս. իր կիսադէմ երևոյթը և անոր վրայի նորատե-